

Микола Григорович Мілютін

Тетяна Атемасова, Наталя Чеберяченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків)
e-mail: t.atemasova@karazin.ua; orcid: 0000-0002-7527-5143

АТЕМАСОВА, Т., Н. ЧЕБЕРЯЧЕНКО. Микола Hrygorovych Miliutin. — Mykola Milutin was a zoologist and epizootologist, specialist in epizootology of plague, tularemia and other especially dangerous infections, researcher of natural foci of especially dangerous infections in Ukraine. In 1933–1971, he taught biology, zoology, and mammalogy in higher educational institutions of Kharkiv (1956–1971 — in Kharkiv State University). At the same time, he conducted research on rodents as sources of particularly dangerous infections — tularemia and plague. For the first time in Ukraine, he isolated a culture of pathogens of tularemia from the water vole (1966). In 1941–1944, he worked as a zoologist at the Guryev Anti-Plague Station (Kazakhstan). Based on the materials of these works, he prepared a doctoral dissertation titled ‘Ecological and geographical review of rodents of the north-east of the Caspian Sea’ (1968).

Біографічні деталі

Микола Григорович Мілютін Народився 09.08.1901 у Харкові, в родині робітника. 1920–1921 — викладач політвідділу Харківського Губвійськомату. 1921–1926 — студент Харківського ІНО. Із травня по жовтень 1926 р. — асистент І Харківського Санбакінституту. У жовтні-листопаді 1926 р. — інструктор-зоолог Стазра НКЗС УРСР (Харків). Листопад 1926 — жовтень 1927 — слухач курсів при Ленінградському ІЗІФі. Початки професійної роботи пов'язані з системою захисту рослин.

Березень 1927 — жовтень 1929 р. — фахівець із захисту рослин ХОС Стазра НКЗУ (Харків). Жовтень 1927 р. до листопада 1930 р. — аспірант кафедри зоології хребетних ХІНО. Січень 1930 — січень 1935 — ст. наук. сп. Українського відділу Всесоюзного НДІ мисливпрому (мисливпромбіостванія), Харків.

Рис. 1. Микола Григорович Мілютін (9 серпня 1901 — 1971+) зоолог-епізотолог, фахівець з епізоотології особливо небезпечних інфекцій (ОНІ), дослідник природних вогнищ ОНІ в Україні. Викладач. Фото з випускного альбому біологічного факультету за 1966 р. (архів кафедри зоології ХНУ).

Подальша кар'єра — викладацька. Січень 1930 — серпень 1932 — викладач зоології Вищих Агроіндустріальних курсів (Харків). Вересень 1932 — вересень 1933 — доцент зоології Агроіндустріальної академії (Харків). Квітень 1934 р. — вересень 1937 — доцент зоології Харківського сільгоспінституту. 1938 р. — вчений ступінь кандидата біологічних наук. Вересень 1934 р. — жовтень 1941 р. — зоолог Харківської протичумної станції. Жовтень 1941 р. — липень 1944 — старший зоолог Гур'ївської протичумної станції (Казахстан). Повоєнна кар'єра. Липень 1944 р. — вересень 1948 р. — старший зоолог Харківської спостережної протичумної станції. Вересень 1944 р. — вересень 1948 р. — в.о. доцента Харківського медичного інституту. Вересень 1949 р. — вересень 1952 р. — зав. каф. природознавства Харківського учительського інституту. У 1951 р. затверджений у вченому званні доцента по кафедрі природознавства. Докторантура у Харківському учительському інституті (з 1952 р. — Харківський державний пед. інститут).

З жовтня 1952 до 1956 рр. — доцент Харківського педінституту, з 1953 р. — помічник директора інституту з наукової роботи. З вересня 1956 р. — доцент кафедри зоології хребетних біологічного факультету Харківського держуніверситету (у зв'язку з об'єднанням факультетів держуніверситету та педагогічного інституту). 1971 — вихід на пенсію.

Ключові наукові доробки в теріології

У 1930–1935 рр. старший науковий співробітник мисливпромбіостанції, але ще раніше, у 1929 р. досліджував розповсюдження хохулі на Дніпрі. Де-що з результатів робіт тих років опубліковано у передвоєнні роки (Мілютін, 1936, Мілютін, 1941).

До 1951 р. разом із Я. П. Зубком досліджував мишоподібних гризунів Каменського Поду та Дніпровських плавнів. У 1956 р. педагогічний інститут був об'єднаний з університетом, внаслідок чого на кафедрі зоології утворився потужний колектив теріологів (Я. П. Зубко, О. С. Лисецький, М. Г. Мілютін). У 1957 р. здійснював експедиції до околиць Градизька (Полтавщина), Каховки (Херсонщина); проводив дослідження за тематикою «Екологія водяної нориці» на тлі рівня захворюваності на туляремію у різних областях України». Відібрано статистичний матеріал по природній вогнищевості туляремії та об'ємах заготівель водяної нориці та інших гризунів. Разом з відділом особливо небезпечних інфекцій обласної СЕС (лікар А. Б. Гуз) проводив експериментальні дослідження з інфекційної чутливості до туляремії сліпачків та сліпачків. Експерименти полягали у зараженні тварин різними дозами збудника туляремії, що дозволило виявити високу їхню сприйнятливість та інфекційну чутливість до туляремії. 1958 — експедиційні виїзди у Полтавську, Запорізьку та Херсонську області протягом року. 1961 — експедиції районами Харківської обл., до Одеської та Сумської обл.

З 1962 р. — доцент кафедри зоології хребетних, кандидат біологічних наук, викладав курс «Теріологія», виконував дослідження за темою «Ссавці Харківської області, їх господарське та епідеміологічне значення», розділ — «Ховрахи, особливості їх екології, шкода у сільському господарстві та заходи боротьби». Вивчав розмноження та розміщення ховрахів у Харківській області, віковий склад популяцій, мінливість, роль у епізоотології туляремії. Виокремив зони промислу та оцінив шкоду ховрахів у сільському господарстві. Надав рекомендації та оцінку заходів з боротьби з ховрахами. Дослідив понад 1000 звірків зі складанням картотеки. На 1962 р. мав 36 друкованих праць.

У 1963 р. за планом наукових робіт кафедри виконував дослідження за темою «Еколого-фауністичні та епідеміологічні особливості природного вогнища туляремії у пониззях р. Сули». Створення Кременчуцького водосховища суттєво зменшило площу вогнища, але його найнебезпечніша частина зберегла повністю. 1964 працював за темою «Еколого-фауністичні та епідеміологічні особливості туляремії. Вогнища степу та лісостепу Правобережжя УРСР» здійснив експедиції до Одеської та Вінницької областей. 1968 — закінчив роботу над докторською дисертацією «Еколого-географічний нарис гризунів північно-східного Прикаспію», присвячену гризунам Гур'євської області Казахстану, їх санітарному значенню та заходам боротьби з ними. 1966–1970 рр. — вивчав еколого-фауністичні та епідеміологічні особливості природних вогнищ туляремії у Луганській та Донецькій областях. Встановлено розподіл та структуру вогнищ туляремії, що зі своїми особливостями віднесені до заплавно-болотного та степового типів із добре вираженою для останнього полігостальним і полівекторним характером.

Вивчав теріофауну байрачних лісів півдня Донеччини, що дозволило отримати нові дані про розповсюдження мишака жовтогрудого, мишки-малютки, нориці рудої, мідіці звичайної, які виявилися поширеними значно південніше, ніж це вважалося раніше.

Вперше в Україні виділив культуру збудника туляремії з водяного щура (Мілютін 1966). З січня 1970 р. для вивчення природних вогнищ туляремії у Харківській області використовувався і послід рукокрилих. Цією роботою у 1971 р. планувалося завершити багаторічне вивчення природної вогнищевості туляремії в Україні. Підготував до друку монографію «Природні вогнища туляремії та їх еколого-фауністичні особливості в УРСР».

Географія досліджень охоплювала такі природні регіони та адмінобласті, як Українське Полісся, Харківська, Полтавська, Чернігівська, Вінницька, Одеська, Запорізька, Херсонська, Луганська області України.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Керівник наукового студентського гуртка на кафедрі зоології хребетних ХГУ (1962–1966), керівник численних студентських наукових робіт, представлених на наукових конференціях. Член бюро науково-атеїстичної секції

районного відділення товариства Знання. Епізодично — робота у виборчих комісіях. Під час роботи у педагогічному інституті на прохання В. Г. Аверіна вів заняття із юннатами Харківського зоопарку.

Мав державні нагороди, у т.ч. Орден Трудового Червоного прапора.

Микола Милютін описав підвид щура водяного *Arvicola amphibius averini* Miljutin 1939 з Харківщини, назвавши його на честь В. Г. Аверіна.

Література

- Милютин, Н. Г. 1930. Матеріали до фауни Mammalia Дніпропетровської округи. *Труди Харківського Товариства дослідників природи*, **55** (2): 79. (*Записки науково-дослідної кафедри зоології*).
- Милютин Н. Г. 1936. О населенности нор и об учете выхухолы по норам на Украине. *Выхухоль*. Главпушнина НКВД, Москва, 80–94.
- Милютин, Н. Г. 1941a. Материалы к размножению крота. *Зоологический журнал*, **20** (3): 482–484.
- Милютин, Н. Г. 1941b. Материалы к экологии байбака. *Зоологический журнал*, **20** (4–5): 654–667.
- Милютин, Н. Г. 1956. Размножение мышевидных грызунов в скирдах и ометах и его значение в эпизоотологии и эпидемиологии туляремии. *Труды II научной конференции паразитологов УССР*. Изд-во АН УССР, Киев, 336–340.
- Милютин, Н. Г. 1962. Зоологическая характеристика и ландшафтная типизация природных очагов туляремии в Украинском Полесье. *Журнал микробиологии эпидемиологии и иммунологии* 12: 84–89.
- Милютин, Н. Г. 1962. Географическое распространение и биоценотическая характеристика природных очагов туляремии пойменно-болотного типа на Украине. *Труды НИИ биологии и биол. ф-та (Харьков)*, **32**: 88–110. (Харьковский госуниверситет. Уч. зап.; Том 130).
- Милютин, Н. Г. 1964. Распространение и структура природных очагов туляремии в левобережной лесостепи и смежных районах степи Украины *Проблемы паразитологии. Труды Укр. респ. об-ва паразитологов*, **3**: 277–286.
- Милютин, Н. Г. 1965. Природные очаги туляремии в ландшафтно-географических зонах Лесостепи и Степи на Правобережье Украинской ССР. *Вестник Харьковского университета. Сер. Биологическая*, **1**: 106–107.
- Милютин, Н. Г. 1971. Распространение природных очагов туляремии и ближайшие задачи их изучения на Левобережье Украинской ССР *Материалы по медицинской географии*. Ленинград, 102–104.

Атемасова, Т., Чеберяченко, Н. Микола Григорович Милютін. М. Г. Милютін — зоолог-епізоотолог, фахівець з епізоотології чуми, туляремії та інших особливо небезпечних інфекцій, дослідник природних вогнищ особливо небезпечних інфекцій в Україні. З 1933 по 1971 р. працював у вищих навчальних закладах Харкова, викладаючи біологію, зоологію, теріологію (зокрема, з 1956 по 1971 — у Харківському державному університеті). Водночас продовжував дослідження гризунів як джерела особливо небезпечних інфекцій. Вперше в Україні виділив культуру збудника туляремії від водяної норці (1966). З 1941 по 1944 роки працював зоологом на Гур'євській протичумній станції (Казахстан). На матеріалах цих робіт підготував докторську дисертацію «Еколого-фауністичні та епідеміологічні особливості туляремії. Вогнища степу та лісостепу Правобережжя УРСР» (1968).